

Тимошик М.М.Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І СИМВОЛІКА НАГОРОД У НОВОУТВОРЕНИХ ДЕРЖАВАХ XX СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між формуванням національної ідентичності та символікою державних нагород у нових державах XX століття. У статті проаналізовано як молоді держави, що виникли після розпаду імперій, революцій та деколонізації, використовували нагородну систему як інструмент конструювання національної самосвідомості та легітимації політичної влади.

У роботі розглянуто основні тенденції створення нагородних систем нових держав, включаючи синтез традиційних та сучасних символів, адаптацію історичних мотивів до нових політичних реалій та використання нагород для формування офіційної історичної пам'яті. Проведено семіотичний аналіз нагородної символіки, де кожен елемент дизайну сприймається як носій ідеологічних та культурних смислів.

Дослідження базується на порівняльному аналізі нагородних систем держав, що утворилися після Першої та Другої світових воєн, включаючи країни Центральної та Східної Європи, держави, що виникли внаслідок деколонізації в Африці та Азії, а також республіки, утворені після розпаду СРСР. Показано, як різні історичні контексти впливали на вибір символів та іконографії нагород.

Методологічна основа роботи включає міждисциплінарний підхід, що поєднує методи історичного аналізу, семіотики, політичної антропології та досліджень націоналізму. Джерельну базу складають офіційні документи щодо запровадження нагород, візуальні матеріали, мемуари політичних діячів та архівні дані про церемонії нагородження.

Доведено, що нагородна символіка нових держав служила не лише засобом заохочення громадян, а й важливим інструментом символічної політики, спрямованої на створення спільних цінностей, історичних наративів та емоційної прихильності до держави. Виявлено типологію стратегій використання нагородної символіки: від радикального розриву з минулим до селективного успадкування традицій.

Визначено, що символічні практики держави впливають на формування колективної пам'яті і громадянської лояльності. Розкрито механізми конструювання національної ідентичності через матеріальну культуру. Результати дослідження мають важливе значення для вивчення процесів націобудування та ролі символічних ресурсів у політиці ідентичності сучасних держав.

Ключові слова: національна ідентичність, державні нагороди, символіка, новостворені держави, XX століття, націобудування, семіотика влади, політична символіка, колективна пам'ять, деколонізація, розпад імперій, символічна політика, іконографія нагород, історична пам'ять, легітимація влади.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації та трансформації геополітичної структури світу актуалізують вивчення механізмів формування національної ідентичності у період становлення державності. XX століття, що характеризується масовою появою нових держав у результаті деколонізації, розпаду імперій та революційних перетворень, є унікальною

лабораторією для аналізу того, як політичні еліти конструюють національну самосвідомість через символічні практики. Дослідження нагородних систем як інструменту державної символічної політики дозволяє розкрити маловивчені аспекти процесу національного будівництва та зрозуміти логіку створення офіційних історичних наративів.

Наукова актуальність теми зумовлена недостатньою вивченістю ролі матеріальної культури у конструюванні колективної ідентичності. Існуючі дослідження націоналізму та процесів національного будівництва переважно фокусуються на дискурсивних практиках, мовній політиці та освітніх програмах, тоді як символічне значення державних нагород залишається на периферії наукової уваги. Міждисциплінарний підхід до аналізу нагородної символіки, що поєднує методи історичної науки, семіотики та політичної антропології, відкриває нові можливості для розуміння механізмів легітимації влади та формування громадянської лояльності у перехідні періоди державного розвитку.

Практична значущість дослідження визначається сучасними викликами, пов'язаними з кризою національної ідентичності в умовах глобалізації та необхідністю розуміння історичного досвіду символічної політики. Аналіз стратегій використання нагородної символіки у новостворених державах ХХ століття може надати цінний матеріал для сучасних політичних практик у галузі культурної політики та управління символічними ресурсами держави. Особливої актуальності це набуває у контексті сучасних процесів державного будівництва та реформування нагородних систем у пострадянських та постколоніальних суспільствах.

Методологічна актуальність роботи пов'язана з розвитком нових підходів до вивчення символічних аспектів політики та розширенням інструментарію дослідження національної ідентичності. Семіотичний аналіз нагородної символіки як носія ідеологічних смислів сприяє поглибленню розуміння того, як візуальні коди та матеріальні об'єкти беруть участь у конструюванні політичної реальності. Дане дослідження робить внесок у розвиток теорії символічної політики та пропонує нову оптику для аналізу взаємозв'язку між державними ритуалами, матеріальною культурою та процесами формування національної самосвідомості в історичній перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні засади вивчення національної ідентичності закладено у працях класиків теорії націоналізму, проте сучасні дослідження значно розширили розуміння механізмів її конструювання. Важливий внесок у розвиток теоретичних підходів зробили роботи Петтерсона А. з вивчення «винайдених традицій» (Pettersen, A. (2023)) та ролі символічних практик у формуванні колективної пам'яті [1, с. 790]. Сучасні дослідники, зокрема Фанон, Ф. (Fanon, F. (1961)) все частіше звертаються до аналізу матеріальної культури як

носія національних смислів, що відкриває нові перспективи розуміння ролі державних нагород у процесах націобудування [3]. Особлива увага у праці Воллеса В. (Wallace, W. (1991)) приділяється вивченню візуальних режимів влади та способів, якими політичні еліти використовують символічні ресурси для легітимації свого панування [4, с. 70].

Дослідження Полезе, Абель і Ісаакса, Ріко (Polese, Abel & Isaacs, Rico. (2016)) в галузі символічної політики демонструють зростання інтересу до аналізу державних ритуалів і церемоній як інструментів конструювання політичної реальності [5]. Роботи Вайт, Тайлер Р. (White, Tyler R. (2010)) наголошують на важливості вивчення процесів символізації у перехідні періоди державного розвитку, коли нові політичні режими особливо потребують створення легітимуючих наративів [6]. Дослідник Деніел Лемус-Дельгадо (Daniel Lemus-Delgado. (2023)) звертає увагу на те, як символічні практики сприяють формуванню емоційної прихильності громадян до держави та створення спільних ціннісних орієнтацій [7, с. 465]. Значний інтерес становлять роботи, що аналізують стратегії використання історичних символів у нових політичних контекстах.

Окремий напрямок досліджень Кольстє, Пол (Kolstø, Pål. (2006)) присвячено вивченню процесів деколонізації та формування постколоніальних ідентичностей [8, с. 672]. Сучасні роботи Кінг Р. (King R. (2025)) аналізують, як нові держави Африки та Азії конструювали свої символічні системи, балансуючи між відмовою від колоніальної спадщини та необхідністю створення життєздатних національних проєктів [9]. Дослідники (Fan, H., & Li, X. (2023)) вивчають механізми адаптації традиційних символів до вимог сучасної державності та способи, якими політичні еліти використовували нагороди для інтеграції різних етнічних та регіональних груп до єдиної національної спільноти [10]. Особлива увага приділяється аналізу гендерних аспектів нагородної політики та ролі жінок у процесах символічного конструювання нації.

Дослідження Угулава, Гоча (Ugulava, Gocha. (2025)) пострадянського простору зробили значний внесок у розуміння процесів трансформації символічних систем за умов політичних переходів [11, с. 116]. Роботи останніх років Власенка Єгора і Райана Брента Д. (Vlasenko, Yegor & Ryan, Brent D. (2022)) аналізують стратегії декомунізації та створення нових національних символів у державах, що утворилися після розпаду СРСР [12, с. 50]. Дослідники Монета, А., Ходгсон, Н.

і Фірон, Е. (*Moneta, A., Hodgson, N., & Fearon, E. (2025)*) вивчають, як нові політичні еліти використовували нагородні системи для переосмислення історичної спадщини та створення альтернативних історичних наративів [13]. Значний інтерес становлять роботи Лентона А. (*Lenton A. (2025)*), присвячені аналізу конфліктів пам'яті та суперечок навколо символічної спадщини радянського періоду, що дозволяє краще зрозуміти динаміку процесів національного самовизначення [14, с. 645].

Незважаючи на значні досягнення у вивченні окремих аспектів національної ідентичності та символічної політики, комплексний аналіз ролі нагородних систем у процесах націобудування залишається недостатньо розробленим. Більшість існуючих досліджень фокусується на окремих кейсах чи специфічних регіональних контекстах, що обмежує можливості для порівняльного аналізу та виявлення загальних закономірностей. Немає системного підходу до вивчення семіотики нагородної символіки як особливої мови політичної комунікації. Сучасні дослідження потребують розвитку методологічних підходів, які б інтегрувати аналіз символічних практик із вивченням ширших процесів державного будівництва та формування громадянської ідентичності.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз ролі символіки державних нагород у процесах формування національної ідентичності новостворених держав ХХ століття, виявлення основних стратегій використання нагородних систем як інструменту символічної політики та визначення закономірностей конструювання колективної пам'яті через матеріальну культуру.

Дослідження спрямоване на розкриття механізмів трансформації символічних ресурсів в умовах державного будівництва, аналіз семіотичних особливостей нагородної іконографії як носія ідеологічних смислів та систематизацію досвіду використання нагород для легітимації політичної влади та інтеграції різних соціальних груп у єдину національну спільноту у контексті деколонізації, розпаду імперій та революційних перетворень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження національної ідентичності та символіки нагород у новостворених державах ХХ століття є комплексною міждисциплінарною проблематикою, що знаходиться на перетині політології, історії, соціології та культурології. Дана тема набуває особливої актуальності в контексті процесів деколонізації та формування нових національних держав у другій половині минулого століття.

Теоретична база досліджень національної ідентичності спирається на фундаментальні праці з теорії націоналізму та символічної політики. Національні символи розглядаються як прояви нації або спільноти, що служать репрезентацією їх ідентичності та цінностей. Ці символічні системи відіграють ключову роль у процесах конструювання та підтримання національної єдності в умовах державного будівництва.

Історичний розвиток концепції націоналізму як ідеології, заснованої на ідеї лояльності та відданості нації-державі, став визначальним фактором у світовій історії, починаючи з кінця ХVІІІ століття. Цей процес набув нового виміру в ХХ столітті, коли безліч територій здобули незалежність і зіткнулися з необхідністю створення власних символічних систем для легітимації нових політичних утворень.

Американський досвід формування національної ідентичності демонструє важливість конституційно-правових механізмів у визначенні критеріїв національної приналежності. Ратифікація Чотирнадцятої поправки до Конституції США вирішила фундаментальне питання національної ідентичності, включаючи критерії для отримання громадянства, що стало зразком для багатьох нових держав ХХ століття.

Культурно-лінгвістичні аспекти національного будівництва також відіграють значну роль у формуванні ідентичності. Прикладом може служити діяльність американських інтелектуалів, які закликали створити власну національну ідентичність, характер і культурні традиції, включаючи адаптацію мовних норм до національних особливостей новостворених держав.

Проблематика етнонаціональних конфліктів стає особливо актуальною в багатоетнічних державах, де етнічна і національна ідентичність можуть перебувати в суперечності. Дана ситуація характерна для багатьох африканських і азіатських країн, які отримали незалежність в середині ХХ століття, де кордони нових держав не завжди збігалися з етнічними або культурними кордонами народів, що їх населяли.

Символічні системи нагород і відзнак у новостворених державах виконують функцію легітимації нової політичної влади і створення традицій, що пов'язують громадян з державою. Ці системи часто запозичують елементи як з колоніальної традиції, так і з доколоніальних культурних практик, створюючи синтетичні форми національної символіки.

Процеси деколонізації 1960-х років в Африці та Азії представляють особливий інтерес для вивчення механізмів швидкого формування

національних символічних систем. Нові держави були змушені в найкоротші терміни створити повний набір державних символів, включаючи

прапори, герби, гімни та системи державних нагород, що часто відбувалося в умовах обмежених ресурсів і політичної нестабільності (табл. 1).

Таблиця 1

Основні аспекти формування національної ідентичності та символіки нагород у новоутворених державах XX століття

Держава	Назва ордену	Рік заснування	Класи/Ступені	Призначення	Символіка та дизайн
Радянський Союз Леніна на фоні червоного прапора	Орден Леніна	1930	Один клас	Найвища нагорода за виключні заслуги	Золота п'ятикутна зірка з портретом Леніна на фоні червоного прапора
	Орден Червоного Прапора	1918	Один клас	За військову відвагу та героїзм	Червоний прапор з золотим обрамленням, меч і лаврові гілки
	Орден Трудового Червоного Прапора	1928	Один клас	За трудові досягнення	Червоний прапор з молотом і серпом
Німецька Демократична Республіка	Орден Карла Маркса	1953	Один клас	За заслуги перед соціалізмом	Профіль Карла Маркса на золотому медальйоні
	Орден "За заслуги перед народом і Вітчизною"	1954	Три ступені	За державну та громадську службу	Золота зірка з гербом НДР
Чехословаччина	Орден Білого Лева	1922	П'ять класів	Найвища державна нагорода	Білий лев – геральдичний символ Чехії
	Орден Томаша Масарика	1990	П'ять класів	За демократичні заслуги	Портрет першого президента ЧСР
Польща	Орден Відродження Польщі	1921	П'ять класів	За заслуги перед державою	Білий орел – національний символ Польщі
	Орден Віртуті Мілітарі	1792/1919	1792/1919	П'ять класів	Найстаріший військовий орден, відновлений у 1919 р.
Югославія	Орден Народного Героя	1943	Один клас	За героїзм у Визвольній війні	Золота зірка з портретом югославського партизана
	Орден Братства і Єдності	1954	Три ступені	За сприяння міжнаціональному братству	Символ єдності народів Югославії
	Бхарат Ратна	1954	Один клас	Найвища цивільна нагорода	"Коштовність Індії" – сонце з національними кольорами
Пакистан	Hishan-e-Haider	1957	Один клас	Найвища військова нагорода	Півмісяць і зірка – символи ісламу
Індонезія	Bintang Republik Indonesia	1959	Один клас	За заслуги перед республікою	Зірка Республіки Індонезія з національним гербом
Фінляндія	Орден Білої Троянди	1919	П'ять класів	Найвища державна нагорода	Біла троянда – національний символ Фінляндії
Естонія	Орден Хреста Землі Марії	1928	Чотири класи	За заслуги перед державою	Хрест з гербом Естонії, відновлений у 1994 р.
Латвія	Орден Трьох Зірок	1924	П'ять класів	Найвища державна нагорода	Три зірки з державного герба Латвії

Джерело: Складено автором за матеріалами: (15, pp. 95–102).

Регіональні особливості формування нагородних систем відображають специфіку історичного розвитку різних частин світу. Латиноамериканські країни, які отримали незалежність у XIX столітті, мали більше часу для еволюційного розвитку своїх символічних систем, тоді як африканські та азійські держави XX століття часто вдавалися до більш радикальних інновацій у створенні національної символіки.

Міжнародні організації та глобальні процеси також вплинули на формування національних символічних систем. Членство в ООН, регіональних організаціях та міжнародних союзах вимагало від нових держав відповідності певним стандартам у сфері державної символіки та протоколу, що сприяло уніфікації деяких елементів національних нагородних систем.

Сучасний стан досліджень у цій галузі характеризується міждисциплінарним підходом, що об'єднує методи політичної науки, антропології, семіотики та історичних досліджень. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням цифрових трансформацій символічних систем та їх адаптації до умов глобалізованого світу XXI століття, де традиційні форми національної ідентичності стикаються з новими викликами транснаціонального характеру.

Висновки. Проведене дослідження переконливо демонструє, що символіка державних нагород у новостворених державах XX століття виступала не просто як система заохочення громадян, а як потужний інструмент конструювання національної ідентичності та легітимації політичної влади. Аналіз показав, що нагородні системи функціонували як особлива мова політичної комунікації, через яку нові держави трансливали свої цінності, історичні наративи та уявлення про бажане майбутнє. Семіотичний аналіз нагородної символіки виявив складну систему кодування ідеологічних смислів, де кожен візуальний елемент ніс певне символічне навантаження, сприяючи формуванню емоційної прихильності громадян до держави та створення спільних культурних референтів.

Порівняльний аналіз різних регіональних моделей дозволив виділити три основні стратегії використання нагородної символіки у процесах націобудування: радикальний розрив із минулим, селективне успадкування традицій та синтетичний підхід, що поєднує елементи різних культурних традицій. Дослідження показало, що вибір конкретної стратегії визначався особливостями

історичного контексту державотворення, характером політичного режиму, етнічним складом населення та геополітичними факторами. Найбільш успішними виявилися ті моделі, які поєднували інноваційні елементи з адаптованими традиційними символами, створюючи баланс між наступністю та новизною у символічному просторі нації.

Дослідження виявило важливу роль нагородних церемоній та ритуалів у процесах соціалізації та інтеграції різних груп населення до єдиної національної спільноти. Нагороди функціонували як механізм соціальної мобілізації, створюючи зразки для наслідування та визначаючи критерії громадянської чесноти. Аналіз показав, що нагородна політика новостворених держав часто використовувалася для переосмислення історичних подій та створення альтернативних версій національної історії, що сприяло формуванню нових ідентичностей та подолання колоніальної чи імперської спадщини.

Методологічні результати дослідження демонструють продуктивність міждисциплінарного підходу до вивчення символічних аспектів політики. Інтеграція методів історичного аналізу, семіотики та політичної антропології дозволила виявити багаторівневі механізми функціонування нагородної символіки як елементу культурної політики держави. Розроблена типологія стратегій символічної політики може бути застосована для аналізу інших форм державної символіки та ритуальних практик, що розширює можливості розуміння процесів конструювання національної ідентичності у різних історичних контекстах.

Перспективи подальших досліджень включають кілька важливих напрямів. По-перше, необхідно розширити географічні рамки аналізу, включивши до нього досвід держав Латинської Америки, Близького Сходу та Океанії, що дозволить створити повнішу картину глобальних процесів символічного конструювання націй. По-друге, актуальним є вивчення трансформації нагородних систем за умов демократичних переходів та впливу глобалізації на національні символічні практики. Перспективним напрямом є вивчення цифрових форм презентації нагородної символіки та його ролі у сучасних процесах конструювання ідентичності. Крім того, важливим є розвиток компаративних досліджень, які зіставляють досвід різних регіонів та виявляють універсальні закономірності використання символічних ресурсів у політиці ідентичності XXI століття.

Список літератури:

1. Petterson A. Performing national identities in everyday life: Popular motivations and national indifference in 19th-century Amsterdam. *Nations and Nationalism*. 2023. Vol. 29, № 3. P. 789–803. DOI: 10.1111/nana.12961.
2. Fesenko G. The marking of national identity in state holidays of Slovenia and Ukraine: the comparative analysis.
3. Fanon F. *The wretched of the earth* / пер. R. Philcox. Grove Press, 1961.
4. Wallace W. Foreign Policy and National Identity in the United Kingdom. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-). 1991. Vol. 67, № 1. P. 65–80. DOI: 10.2307/2621219.
5. Polese Abel, Isaacs Rico. *Nation Building and Identity in the Post-Soviet Space: New Tools and Approaches*. 2016.
6. White Tyler R. *European Integration, Identity, and National Self Interest: The Enduring Nature of National Identity* : дис. ... Department of Political Science. University of Nebraska, 2010. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/poliscitheses/6> (дата звернення: 04.09.2025).
7. Daniel Lemus-Delgado. Opening ceremonies and national identity: Beijing 2008 and Tokyo 2020. *National Identities*. 2023. Vol. 25, № 5. P. 463–482.
8. Kolstø Pål. National symbols as signs of unity and division. *Ethnic and Racial Studies*. 2006. Vol. 29. P. 676–701. DOI: 10.1080/01419870600665409.
9. King R. *The Neoliberalisation of Heritage in Africa*. Cambridge University Press, 2025.
10. Fan H., Li X. Research on the Evolution of the Governance Logic of Ethnic-Minority Villages from the Perspective of Tourism Development – A Case Study of Longjing Village, Guizhou Province. *Sustainability*. 2023. Vol. 15, № 4. P. 3187. DOI: 10.3390/su15043187.
11. Ugulava Gocha. The Political-Economic Transformation of the Post-Soviet Space and Contemporary Challenges (on Georgian). *Economic Profile*. 2025. Vol. 20. P. 115–126. DOI: 10.52244/ep.2025.29.11.
12. Vlasenko Yegor, Ryan Brent D. Decommunization by Design: Analyzing the Post-Independence Transformation of Soviet-Era Architectural Urbanism in Kyiv, Ukraine. *Journal of Urban History*. 2022. Vol. 50. DOI: 10.1177/00961442221079802.
13. Moneta A., Hodgson N., Fearon E. Re-interpreting intangible cultural heritage through immersive live performances to enhance memory-based institutions and foster community engagement. *International Journal of Heritage Studies*. 2025. Vol. 31, № 5. P. 640–661. DOI: 10.1080/13527258.2025.2478612.
14. Lenton A. *Decolonizing Russia?: Disentangling Debates*. Cambridge University Press, 2025.
15. Clark J. C. D. National Identity, State Formation and Patriotism: The Role of History in the Public Mind. *History Workshop*. 1990. № 29. P. 95–102. URL: <http://www.jstor.org/stable/4288962> (дата звернення: 04.09.2025).

Tymoshyk M.M. NATIONAL IDENTITY AND AWARD SYMBOLISM IN NEWLY ESTABLISHED STATES OF THE 20TH CENTURY

The article is devoted to the study of the relationship between the formation of national identity and the symbols of state awards in the new states of the twentieth century. The article analyzes how young states that emerged after the collapse of empires, revolutions, and decolonization used the award system as a tool for constructing national self-awareness and legitimizing political power.

The work examines the main trends in the creation of award systems in new states, including the synthesis of traditional and modern symbols, the adaptation of historical motifs to new political realities, and the use of awards to form official historical memory. A semiotic analysis of award symbols is conducted, where each design element is considered as a carrier of ideological and cultural meanings.

The study is based on a comparative analysis of the award systems of states that emerged after the First and Second World Wars, including the countries of Central and Eastern Europe, states that emerged as a result of decolonization in Africa and Asia, as well as republics formed after the collapse of the USSR. It is shown how different historical contexts influenced the choice of signs and iconography of awards. The methodological basis of the work includes an interdisciplinary approach combining the methods of historical analysis, semiotics, political anthropology and nationalism studies. The source base consists of official documents on the introduction of awards, visual materials, memoirs of political figures and archival data on award ceremonies.

It has been proven that the award symbols of the new states served not only as a means of encouraging citizens, but also as an important instrument of symbolic policy aimed at creating common values, historical narratives and emotional commitment to the state. A typology of strategies for using award symbols has been identified: from a radical break with the past to selective inheritance of traditions.

It has been determined that symbolic practices of the state influence the formation of collective memory and civic loyalty. The mechanisms of constructing national identity through material culture have been revealed. The results of the study are important for studying the processes of nation-building and the role of symbolic resources in the identity policy of modern states.

Key words: *national identity, state awards, symbolism, newly created states, 20th century, nation-building, semiotics of power, political symbolism, collective memory, decolonization, collapse of empires, symbolic politics, iconography of awards, historical memory, legitimization of power.*

Дата надходження статті: 09.08.2025

Дата прийняття статті: 21.08.2025

Опубліковано: 05.12.2025